

Megoldásfókuszú témavezetői kísérés

Seidl-Péché Olívia

*Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem,
Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Idegen Nyelvi Központ
seidl-pech.olivia@gtk.bme.hu*

Kivonat: A tanulmány célkitűzése, hogy felhívja a figyelmet a PhD-képzéshez, illetve a doktori disszertáció megírásához kapcsolódó témavezetői feladatok fontosságára. Az átalakított képzési struktúra következtében egyre nagyobb jelentősége van a megoldásfókuszú (a meglévő kompetenciákra és erősségekre építő, valamint a haladás jeleit folyamatosan figyelemmel kísérő és elismerő) szemléletnek a témavezetői munka során, melyhez a tanulmány a megoldásfókuszú coaching elméleti és módszertani keretének felhasználásával kínál hasznos eszközöket a témavezetők, illetve a doktoranduszok számára. A megoldásfókuszú témavezetői kísérés újszerű téma a hazai felsőoktatási kontextusban, de nemzetközi kitekintésben sem tapasztalhatók még ilyen jellegű kezdeményezések. Ugyanakkor a téma időszerűségét alátámasztja, hogy a doktori képzés új struktúrája a tanulmányok és a tudományos előmenetel tervezésénél a doktoranduszok részéről sokkal tudatosabb hozzáállást igényel, illetve hogy a felsőoktatásban tanító oktatók intézményen belüli teljesítményértékelési rendszerének, a MAB-hoz benyújtott egyetemi tanári pályázatok elbírálásának, valamint az MTA doktora címért benyújtott pályázatok habitusvizsgálatának fontos eleme lett a témavezetői kísérés sikeressége.

Kulcsszavak: doktori disszertáció, doktori képzés, elakadások kezelése, megoldásfókuszú eszközök, megoldásfókuszú témavezetői kísérés

1. Bevezetés

A nemzeti felsőoktatásról szóló 2011. évi CCIV. törvény módosításával¹ a doktori képzés rendszere 2016. szeptember 1-jétől átalakult, az új szabályokat először

¹ 2015. évi CCVI. törvény az oktatás szabályozására vonatkozó egyes törvények módosításáról

a 2016/2017-es tanév első félévében doktori képzésben hallgatói jogviszonyt létesítő hallgatókra kellett alkalmazni. A doktori képzés azóta két szakaszból áll: az első négy félév a „képzési és kutatási”, a második a „kutatási és disszertációs” szakasz. A disszertációk megírása az új szabályzás következtében a képzési struktúrába ágyazva történik, a korábbi, sokszor elhúzódó gyakorlattal ellentétben igen nagy tudatosságot és feszes időbeosztást igényel. A disszertáció íróját továbbra is a szabadon választott témavezető segíti mind a nyolc félév során a szakmai-tudományos munkavégzésben, akinek ezen időszak alatt elsődleges feladata a doktorandusz tudományos munkájának támogatása esetenként szakirodalom ajánlásával, máskor a doktorandusz figyelmének egy-egy központi kérdéskör felé való irányításával, illetve a doktori kutatás során készülő, publikálásra szánt tanulmányok munkaváltozatainak véleményezésével.

Sokszor a témavezető szembesül elsőként azzal a ténnyel, hogy szakmai segítségével ellenére a doktorandusz nem halad a kívánt ütemben a doktori fokozat megszerzéséhez szükséges tevékenységek elvégzésével vagy a dolgozat megírásával. Ennek kezelésére gyakran hiányos a témavezető eszköztára, és nem feltétlenül áll rendelkezésére elegendő időkeret, ha a doktorandusz kerüli a konzultációs alkalmakat, és nem mutat aktivitást a kommunikációs csatornákon. Ilyen esetekben igen nehéz a doktorandusz munkájának segítése, illetve az elakadás leküzdésére szolgáló hatékony segítség nyújtása. A téma további tárgyalásához elsőként az elakadás jelenségének pontosítása szükséges.

Az *elakad* ige meghatározásánál *A magyar nyelv értelmező szótára* (ÉrtSz.) a téma szempontjából két releváns meghatározást is kínál, melyek szerint (1) „<Személy, csoport, jármű, tárgy> mentében, haladásában úgy megakad, hogy nem tud elmozdulni”, illetve (2) „<Cselekvés, folyamat> szünetelésre, veszteglésre kényszerül; vmely akadály miatt nem folyik tovább.” A témavezetői kísérettel összefüggésben az *elakadás* jelenségét azon esetek gyűjtőfogalmaként használom, amelyek során a doktorandusz tudományos előrehaladása (például tanegységek vagy vizsgák teljesítése, beadandók vagy publikációk megírása, a fokozatszerzéshez szükséges cselekmények teljesítése stb.) valamely környezeti (például családi vagy egészségügyi probléma, időhiány, túlterheltség stb.) vagy személyes körülmény (például a motiváció elvesztése, kiégés stb.) hatására megtorpan. Ezen esetek zöménél a megoldásfókuszú témavezetői kísérés (lásd a fogalom definícióját a 3. fejezetben) segíthet a doktorandusznak a tudományos előmenetel szempontjából a helyzet hatékony kezelésében és a doktori fokozat megszerzéséhez szükséges tevékenységek folytatásában.

Ha a témavezető késve szembesül a doktorandusz nehézségeivel, és/vagy nem kellő rugalmassággal irányítja az elakadás leküzdését, akkor könnyen megtörténhet a doktorandusz lemorzsolódása is, ami következményekkel jár a doktori iskola (illetve intézménye) számára, különösen ösztöndíjas hallgatók esetén. Mindezek elkerülésére célszerű a hasonló helyzetek megelőzése. A jelen tanulmány célkitűzése – a megoldásfókuszú témavezetői kísérés fogalmának tisztázását követően – azon lehetséges eszközök és módszerek bemutatása, amelyek segíthetik a témavezető és a doktorandusz

munkáját a doktori fokozat megszerzéséhez szükséges tevékenységek elvégzése, illetve a disszertáció megírása kapcsán felmerülő elakadások leküzdésében, illetve preventív kezelésében. A tanulmány ugyanakkor bemutat olyan jógyakorlatokat is, melyeket témavezetői munkám során fejlesztettem ki és alkalmazok sikerrel (lásd 4. fejezet).

2. A doktori képzéssel kapcsolatos statisztikai adatok

A PhD-képzéssel kapcsolatos nehézségekre világítanak rá a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatai² is, melyek segítségével az éves szinten beiratkozó és fokozatot szerző hallgatók (1. táblázat) számából következtethetünk a doktori képzést sikeresen teljesítők arányára. Az 1. táblázat adatai megmutatják, hogy a 2005 és 2020 közötti tizenöt évben hogyan változott a doktori és a DLA képzésen tanuló hallgatók (ezenkívül: doktoranduszok) száma, és hogy közülük hányan kapták kézhez a fokozatszerzést igazoló oklevelet. A táblázat negyedik oszlopa tartalmazza azt az arányt, hogy az adott évben a doktori képzésekhez tartozó hallgatók (tehát a képzést frissen megkezdők, illetve a képzést még nem befejező hallgatók száma összesítve) közül hány százalék teljesítette sikeresen a fokozatszerzési eljárást.

Az adatok rávilágítanak arra, hogy 2005 és 2019 között a doktori és a DLA-képzést (ezenkívül: doktori képzést) a doktoranduszok átlagosan 16%-a fejezte be a doktori fokozat birtokában, míg az új képzési struktúra kimeneti követelményeit 2020-ban csak a doktoranduszok 2%-a tudta teljesíteni, azaz a 2020-as év 10 147 doktori hallgatója közül csak 247-en szereztek meg a fokozatot. Ez még aggasztóbb adat, ha számba vesszük, hogy a régi képzési rendszerben abszolutóriumot szerző doktoranduszok is szerezhettek még doktori fokozatot 2020-ban, illetve szerezhetnek 2020 után is. Az éves szinten beiratkozó és fokozatot szerző doktoranduszok száma közötti nagy eltérés okai között olyan hiányosságok húzódnak meg, mint az abszolutórium megszerzéséhez szükséges kreditek teljesítése, a fokozat feltételeként megjelölt nyelvvizsgák megléte, a doktori szigorlat sikeres teljesítése, valamint a disszertáció határidőn belüli megírása. Ez utóbbi szempont jelenti a jelenleg tárgyalt téma relevanciáját, hiszen ez az a terület, ahol nagyobb hangsúlyt kap a témavezető szerepe és a doktorandusz úgynevezett megoldásfókuszú kísérése.

Mindezen folyamatok következtében a fokozatszerzést elmulasztó doktorandusz kudarcélménye esetlegesen a nem teljesítésből adódó anyagi következmények terhével is kiegészül. A jelenség továbbá kedvezőtlenül hat a munkaerőpiaci trendekre, pontosabban a kutatói státuszok betöltésére. A munkaadók olykor alacsonyabb képesséssel rendelkező munkavállalók foglalkoztatására kényszerülhetnek, ami különösen a tudományos területen és a felsőoktatási szektorban jelenthet nehézséget.

² Forrás: <https://statinfo.ksh.hu/Statinfo/haViewer.jsp>

1. táblázat
Doktori képzésen (PhD-, DLA- programon) fokozatott szerzettek aránya

Időszak	Hallgatók száma (fő)	Oklevelet, tudományos fokozatot szerzők száma (fő)	Beiratkozók és fokozatot szerzők aránya
2005. év	7965	1069	13%
2006. év	7784	1012	13%
2007. év	7153	1059	15%
2008. év	6911	1141	17%
2009. év	6817	1376	20%
2010. év	7167	1275	18%
2011. év	7254	1234	17%
2012. év	7332	1242	17%
2013. év	7347	1069	15%
2014. év	7224	1154	16%
2015. év	7323	1206	16%
2016. év	7358	1255	17%
2017. év	7676	1177	15%
2018. év	7565	1287	17%
2019. év	9414	1271	14%
2020. év	10147	247	2%

3. Megoldásfókuszú témavezetői kísérés

A megoldásfókuszú kísérés alkalmazása egyfajta tanulási folyamatot feltételez az oktatók részéről, ugyanakkor nem jelent az oktatók számára megterhelő képzési kereteket, hanem inkább egy bizonyos szemléletmód elsajátítását teszi szükségessé, amelyet az oktatási folyamatban máshol is tudnak hasznosítani. A megoldásfókuszú megközelítéssel kapcsolatos szakirodalom (például Godat 2015, Szabo et al. 2016) elsősorban nem az oktatási szektor, hanem a vállalati szféra számára kínál hatékony megoldásokat, ugyanakkor úgy vélem, hogy a vállalaton belüli vezetés alapelvei bizonyos szempontból adaptálhatók a témavezetői feladatokra. A párhuzam természetesen nem tökéletes, de mindkét esetben elmondható, hogy egy-egy területen a tudása/tapasztalata terén kiemelkedő személy segíti egy vagy több (munka)társa munkavégzését/fejlődését az adott területen. Ez a „segítés” ugyanakkor sem a vállalati, sem az okta-

tási szektorban nem jelentheti a másik személy helyetti munkavégzést, hanem inkább egy olyan közös tanulási folyamatot jelöl, ahol a témavezető (szakmai) ismeretei és tapasztalatai lehetővé teszik a doktorandusz számára számos, a végeredmény szempontjából főlegesen lépés átugrását.

A fenti gondolatmenet folytatásaként álljon itt egy Godat (2015) idézet a modern vezetői stílusról:

Egy olyan vezetési stílusnak, amely a munkatársak elkötelezettségét képes erősíteni, munkatárs-orientálnak kell lennie. Ez ugyanis a munkatársakat elismeri, a fejlődésüket előmozdítja, a felelősséget átengedi annak érdekében, hogy hozzájárulhassanak a vállalat sikerességéhez. Ám ezzel egyidejűleg magas feladatorientáltságot is kell mutatnia, azaz tiszta és határozott kereteket, hogy magas minőségi igényt érjen el. A megoldásközpontú vezetés mindezeket teljeskörűen lefedi. A megoldásközpontú megközelítéssel dolgozó vezetők a munkatársaikra úgy tekintenek, mint akik szakértők a saját egyéni területükön, és ennek megfelelően adják át nekik a felelősséget. (Godat 2015: 24)

Godat gondolatmenetét adaptálva a felsőoktatási környezet doktori képzésére, az előbbi idézet a következőképpen fogalmazható át irányadó elvként a témavezetői kísérés számára. A megoldásfókuszú témavezetői stílus képes a doktorandusz elkötelezettségét erősíteni a doktori képzés során. Az ilyen témavezető ugyanis a doktoranduszt elismeri, fejlődését előmozdítja, felelősségét tudatosítja annak érdekében, hogy hatékonyan menedzselje a saját fokozatszerzésére irányuló törekvését. Ezzel egyidejűleg magas feladatorientáltságot, tiszta és határozott kereteket is mutat, valamint motiválja a doktoranduszt a minőségi munkavégzésre. A megoldásfókuszú témavezetői kíséresi folyamat mindezeket teljeskörűen lefedi, és tisztában van azal is, hogy a doktorandusz szakértő a saját szűkebb szakterületén. Ennek megfelelően a megoldásfókuszú témavezető átengedi a doktorandusznak a saját tudományos eredményeivel kapcsolatos felelősséget, és támogatja a doktoranduszt abban, hogy megfelelően alakítsa ki a doktori fokozat megszerzéséhez szükséges tevékenységek elvégzésére vonatkozó tervét.

A jelenlegi hazai gyakorlat szempontjából elmondható, hogy a témavezetői kísérés nem egységes, doktori iskolánként és oktatónként is változik a gyakorlati megvalósítása, ugyanakkor általános jellemzője, hogy a témavezetők a munkájukhoz nem kapnak konkrét iránymutatást és/vagy hatékony eszközöket. A témavezetői kísérés számára a megoldásfókuszú eszközök alkalmazása (amelyek fókuszában nem a probléma elemzése, hanem a probléma leküzdése/a továbbhaladást biztosító módszer megtalálása áll, és amelyek a meglévő kompetenciákra, erősségekre építenek, és folyamatosan figyelemmel kísérik és elismerik a haladás jeleit) jelenthet többek között segítséget a doktoranduszok fokozatszerzésének sikeres elősegítésében, különösképpen abból a megközelítésből szemlélve, hogy a témavezető talán legfontosabb feladata

a doktorandusz saját előrehaladása iránti felelősségének tudatosítása és elkötelezettségének motiválása. A megoldásfókuszú témavezetői kísérés legfontosabb pillére lehet ennek fényében a témavezető és a doktorandusz közötti bizalmi légkör kialakítása, a doktorandusz elakadásainak megoldásfókuszú kezelése és a doktoranduszt a folyamat egésze alatt jellemző autonóm fejlődés.

3.1. A bizalmi légkör kialakítása

A bizalmi légkör megteremtése a témavezetői kísérés során mind a témavezetőnek, mind a doktorandusznak érdeke, ugyanakkor ennek sikere korántsem magától értetődő. A hatékony témavezetői szerep mindenképpen szükségessé teszi e bizalmi légkör kialakulásának elősegítését a témavezető részéről, hiszen Dávid és munkatársai szerint (2014: 9) „a mentorálás az a „műfaj”, ahol mindennél fontosabb a tudás, a tudatosság és az érzelem együttjárása”. Rogers és Freiberg (2007:28) ezt így fogalmazza meg: „Hiszek a fiatalokban. Ha a tanár őszinte, emberi légkört tud teremteni, akkor a fiatalok nagy teljesítményekre képesek, felelősségteljesen választanak, élvezik a tanulást, és öntudatos polgárokká válnak, akik a szükséges információ, tudás és képesség birtokában bátran, magabiztosan néznek szembe a jövővel.” A témavezetői kísérés ugyanakkor nemcsak a felsőoktatásbéli kötelesség teljesítése, mivel „a mentor nem anyagi haszonért dolgozik. És ez így van. Sőt, ez fontos! Mert a figyelmet és a törődést nem lehet pénzért megvenni. Ahhoz egy belső indíttatás kell, amely azt mondja: adni, tanítani jó” (Dávid et al. 2014: 10).

3.2. Az elakadások kezelése

A témavezetői kommunikáció és interakció szempontjából elengedhetetlen továbbá, hogy a témavezető meglássa a doktoranduszában a saját témaválasztása szempontjából szakértő kutatót, aki alkalmas arra, hogy a téma legmegfelelőbb kidolgozásához kompetenciáit és erősségeit a lehető leghatékonyabb módon mozgósítsa. A disszertáció előkészítése és írása közben természetesen akár többször is lehetnek a doktorandusznak olyan elakadásai (például a témafeldolgozás módja, szakirodalom megtalálása, időgazdálkodás stb.), amelyek leküzdésében a témavezető segítségére szorul, annak ellenére, hogy mindent megtesz annak érdekében, hogy feladatát a tőle telhető legtökéletesebb módon lássa el. Előfordulhat, hogy a doktorandusz a szerényebb szakmai tapasztalata vagy a saját belső „szűkebb” perspektívája következtében nem feltétlenül talál rá rögtön az elakadás leküzdéséhez szükséges megfelelő eszközökre, módszerekre, időmenedzsment-keretekre. A megoldásfókuszú témavezető ilyenkor azzal segítheti legjobban doktoranduszát, ha saját elképzeléseinek előtérbe helyezése helyett motiválja a doktoranduszban rejlő megoldási alternatívák közül a célnak és a doktorandusz kompetenciáinak legmegfelelőbb útvonal megtalálását.

A megoldásfókuszú szemlélet erősíti a doktoranduszban, hogy stratégiáit saját erősségeire építve tervezze meg, szem előtt tartva, hogy a vágyott célhoz, azaz a disszertáció megírásához vezető szakaszokat és azok megvalósításának egyes fázisait saját képességeihez és lehetőségeihez igazítva érheti el a legkönnyebben. A témavezetői kíséresi folyamat lényege ennek értelmében tehát nem a feladatok és a határidők kiosztása, hanem a doktorandusz hatékonyságát, döntéseit befolyásoló szakmai szempontrendszer napra készen tartása, illetve a szakmai szempontok érvényesítése érdekében szükséges változtatások stimulálása. Gyarmathy (2003: 105) megfogalmazásában a témavezető „feladata éppen abban rejlik, hogy a kiemelkedő teljesítményre képes egyéneket oly módon segítse, hogy képességeiknek megfelelő szintű eredményeket érjenek el, és belső lehetőségeiket kihasználva alkotó egyénekké váljanak”.

3.3. Autonóm fejlődés

A felsőoktatásban megvalósuló formális tanulás iránti igény mögött a szakirodalom többféle alapvető motivációs szándékot különböztet meg, melyek például (i) a tudás megszerzése, (ii) az egyén szakmai és személyi fejlődése, (iii) a munkaadói elvárásoknak való megfelelés, (iv) az új emberi kapcsolatok, (v) a társadalmi hasznosság, (vi) a vallásos igények betöltése vagy (vii) az új utak megtalálása (vö. McGivney 1990). A témavezető sokszor szembesül azzal a ténnyel, hogy nem ismeri pontosan a doktorandusz motivációs indítékait, ami néha nehezíti, hogy hatékonyan tudja segíteni az előrehaladásban.

Hasznos témavezetői stratégiának bizonyul, ha a doktorandusz a saját, már meglévő ismereteihez és készségeihez igazodva, a saját tempójában és (részben) a saját érdeklődésének megfelelően fejlődhet. A doktorandusz előképzettségét, motivációját és egyéni érdeklődését figyelembe vevő szemlélet előtérbe helyezi az autonóm tanulás módszertanát, amely a doktori képzés teljesítésének egyben alapfeltétele is. Ebben a kontextusban meg kell említeni az önálló tanuláshoz/munkavégzéshez szükséges személyes tanulási környezetet (*Personal Learning Environments*, PLE) és az önálló munkafolyamat során alkalmazott személyes információkezelési stratégiát (*Personal Information Management*, PIM). A PLE és PIM optimális esetben már a doktorandusz saját eszköztárának részét képezik, ugyanakkor meglétük nélkül nem képzelhető el a doktori követelmények sikeres teljesítése.

Az autonóm tanulási folyamathoz kapcsolódó kulcskompetenciák, mint az önismeret vagy az önértékelés képessége, segítik a doktoranduszt saját képességeinek értékelésében és teljesítményének tervezésében/értékelésében. E kulcskompetenciákat a témavezető a doktorandusztól kért félévenkénti önértékeléssel tovább fejlesztheti.

A hatékony témavezetői kísérés során nem maradhat el az elsajátítandó képzési tartalmak és a disszertáció megírásához szükséges ismeretek számbavétele, melyek esetleges hiánya esetén azok fejlesztése szintén az autonóm tanulási körbe tartozó doktoranduszi feladat (önfejlesztés, hálózatos tanulás). Különösen a későbbi posztdoktori

feladatok szempontjából fontos továbbá, hogy a doktorandusz megtanulja az elért (rész)eredményeit megfelelően bemutatni (önmenedzselés).

A doktori képzés teljesítéséhez és a disszertáció sikeres megírásához tudatosság és a megfelelő időgazdálkodási terv összeállítása is szükséges. Mindezen kompetenciák kialakításában, fejlesztésében, napra készen tartásában nyújthat – többek között a 4. pontban bemutatott eszközkészlet segítségével – támogatást a doktoranduszt kísérő megoldásfókuszú témavezető.

4. A témavezetői munkát segítő megoldásfókuszú eszközök

A témavezető aktív közreműködése a doktori folyamat bizonyos állomásainál hathatós segítséget jelenthet a doktorandusz számára, melyek közül a következő meghatározó momentumokat érdemes kiemelni: a téma pontos behatárolása, a megfelelő kutatási módszer és eszköz kiválasztása, a megfelelő időbeli ütemezés kialakítása, a doktorandusz önfejlesztésének (szakirodalom feldolgozása, tanulási folyamatok) megtervezése (ezt segítheti a félévenkénti beszámoló), a doktorandusz segítése az elakadások és váratlan helyzetek megoldásában, illetve a disszertáció megírása és megvédése. Ez utóbbi jelentheti a doktorandusz számára az egyik legnagyobb kihívást. A következőkben két olyan eszközt szeretnék bemutatni, amelyet témavezetői tevékenységem során fejlesztettem és próbáltam ki, és amelyeket a vezetésemre bízott doktoranduszok kísérésénél sikerrel alkalmazok.

4.1. PhD haladási napló

A témavezetői kísérés egyik fontos eszköze lehet a *PhD haladási napló* (1. számú melléklet), amelynek célja egyrészt az elmúlt félév eredményeinek számbavétele, másrészt a soron következő félév feladatainak megtervezése a hallgató által. Nagyon fontos, hogy kitöltését minden esetben a doktorandusz végezze el, hiszen ő maga tud a saját erőforrásaival és szükségleteivel a legpontosabban számolni. A *PhD haladási napló* otthoni átgondolása módot ad az önreflexióra, és ezáltal az önértékelés fejlesztésének eszköze lehet, amennyiben a kitöltést követő konzultáció során a témavezető megerősíti vagy korrigálja a doktorandusz önértékelését. Érdemes a haladás ütemezését áttekintő megbeszélést követően a félév tervezett feladatainak módosítását javasolni a doktorandusznak, ha a tervezett félév esetében a túlvállalás, illetve az alulvállalás veszélye áll fenn. Ugyanakkor ezen módosítások akkor vezethetnek leginkább sikeres megvalósításhoz, ha a doktorandusz továbbra is úgy érzi, hogy az ütemezés a saját elképzelése alapján módosult, és nem egy „rákényszerített” haladási tervet kell végrehajtania.

Mind az elmúlt félév értékelése, mind a következő félév teljesítése szempontjából érdemes áttekinteni a kurzusokat és a teljesítésükhöz kapcsolódó dolgozatokat, a disszertáció témája szempontjából releváns szakirodalom feldolgozását, illetve

a kutatásokat, előadásokat, publikációkat és a disszertációhoz kapcsolódó egyéb tevékenységet. A félév szerinti bontásban összegyűjtött adatok alapján kirajzolódnak a doktorandusz erősségei és fejlesztendő területei, illetve kialakul egy kép a haladásának üteméről, mely összegzés nemcsak a témavezetői kísérést könnyíti meg, hanem lehetővé teszi, hogy a doktorandusz is szembesüljön a tervezett haladásának sikerességével.

A kutatások, előadások, publikációk félévenkénti összegzése jól hasznosítható a disszertációhoz és a védés során összeállítandó szakmai önéletrajz megírásához, illetve felkészíti a doktoranduszt a későbbi kutatói státuszban is kötelező, a teljesítményértékelési rendszer számára szükséges adatközlésre. A disszertáció témája szempontjából releváns feldolgozott szakirodalom összegyűjtése szintén könnyíti a disszertáció megírását, illetve segít eligazodni abban is, hogy a disszertáció elméleti hátterének bemutatásához mely témakörökben szükséges még további szakirodalom feldolgozása. A *PhD haladási napló* a kurzusok teljesítéséhez kapcsolódó beadandók és dolgozatok esetében is orientálja a doktoranduszt, hogy ezen munkák esetében is próbálja meg a saját kutatásához kapcsolódó témát választani, vagy ha ez nem lehetséges, akkor is tartsa számon ezeket a tevékenységeket, melyeket esetleg a későbbiekben mégis fog tudni egy másik kutatás esetében hasznosítani.

4.2. PhD-célfeladatok

A doktoranduszoknak a 2016-ban bevezetett új rendszer értelmében összesen négy félév alatt kell elkészíteniük tudományosan megalapozott munkáikat, így a nagyon szigorú időkeretek betartása elképzelhetetlen a megfelelően tervezett részhatáridők megállapítása nélkül. Mindehhez persze a feladatok reális felmérése, a lehetséges részfeladatok körültekintő számbavétele és az egyén valós időterhelésének mérlegelése szükséges. Az időpérés fokozódása miatt kevésnek tűnhet a rendelkezésre álló idő a komplex vizsgát követően a disszertáció megírására, illetve a házi védés után a teljes dolgozat átdolgozására, ezért hasznos a határidőket tartalmazó, szintén a kíséresi gyakorlatom során kifejlesztett *PhD-célfeladatok* dokumentum (2. számú melléklet) kitöltésének kérése. A PhD-célfeladatok dokumentum kitöltése azon a Josephs által megfogalmazott elven alapszik, hogy „[a] magunknak előírt részhatáridők betartása a legbiztosabb módja annak, hogy elegendő időnk jusson fontos vállalkozásainkra” (Josephs 1996: 30). A dokumentum kitöltésének célja, hogy a doktori képzésben részt vevő hallgatók önreflexív módon gondolják végig a doktori képzés sikerességéhez elengedhetetlen és fontos részfeladatok teljesítéséhez szükséges időkeretet és a feladatok megvalósításának lehetséges forgatókönyveit, majd ezek alapján határozzák meg a saját habitusuknak legmegfelelőbb cselekvési tervet.

A PhD-célfeladatok dokumentum az 5-6-7-8. félévben esedékes, a doktori eljárás sikerességéhez elengedhetetlen kötelező feladatok tervezését összesíti egy dokumentumban. A dokumentum célfeladatai két nagyobb egységre bonthatók. Az első egységben a fokozatszerzéshez szükséges követelmények szerepelnek nevesítve, melyek

a komplex vizsga teljesítése, a recenzió megírása, az 1., 2. és 3. publikáció megírása, a disszertáció munkahelyi vitára történő leadása, a munkahelyi vita (házi védés) lebonyolítása, a disszertáció munkahelyi vitát követő javítása/átdolgozása, a disszertáció végső leadása, illetve a nyilvános védés. A második nagyobb egység a disszertáció megírásához szükséges konkrét részfeladatokat tartalmazza, mely listát a doktorandusz természetesen tovább bővítheti. Itt a következő tételek szerepelnek a dokumentumban a dolgozat szerkezetének (tartalomjegyzék: oldalmenyiség, fejezetek) meghatározása, a kutatási kérdések és hipotézisek véglegesítése, a kutatás megtervezése és a kutatási eszközök beszerzése, a pilot kutatás megvalósítása, a pilot kutatás kiértékelése és a szükséges változtatások megtétele, a szakirodalom áttekintése és a feldolgozandó tételek kijelölése, a szakirodalom feldolgozása, a kutatás megvalósítása, a kutatás kiértékelése és a kutatási eredmények feldolgozása, a dolgozat végső tartalmi összedolgozása, a dolgozat formai áttekintése (irodalomjegyzék, sorszámozás, ábrák).

A *PhD-célfeladatok* dokumentum mindkét egysége háromszlopos elrendezésben tartalmazza a feladat megnevezését, az egyes részfeladatokhoz rendelt (végső) határidőt, illetve a harmadik oszlopba kerül majd a teljesítés valós időpontja. A *PhD-célfeladatok* dokumentum határidőket tartalmazó második oszlopának kitöltése a doktorandusz önálló otthoni feladata, mely során az első egység kategóriát tölti ki először, visszafelé haladva, azaz először a nyilvános védés legkésőbbi időpontját megadva. Ettől a végső határidőtől visszafelé haladva kell a korábbi feladatait is megterveznie úgy, hogy azok teljesítésének reális időpontját mérlegeli. A dokumentum önálló kitöltése hozzájárul a doktorandusz reális önértékeléséhez és időmenedzsmentjéhez, valamint a fokozatszerzéshez szükséges feladatok teljesíthető ütemtervének kidolgozásához. Az egyes sorok kitöltése tudatosítja a doktoranduszban, hogy az ütemezés betartása a saját érdeke, hiszen ennek hiányában borulhat az egész eljárás sikeressége. Ezt támasztja alá a harmadik oszlopban vizuálisan is megjelenő tényleges teljesítési időpont, amely az esetleges csúszás esetén rávilágít a soron következő feladat esetében a rövidebb megvalósítási időkeretre.

A *PhD-célfeladatok* dokumentum második egységében a disszertáció megírásához szükséges részfeladatok megjelenítése történik meg, szintén időbeni ütemezés megadásával. Ezt a részt természetesen a disszertáció munkahelyi vitára történő leadásának időpontjához igazítva kell kidolgozni. Az egyes részfeladatok számbavétele egyrészt segíti a doktoranduszt a konkrét munka megtervezésében, másrészt a részfeladatok elérhetőbb közelségbe hozzák magát a disszertációt. A disszertáció, mint amilyen túl elvont és tág fogalom, megírását mindenképpen kisebb feladategységekhez érdemes kötni. Egy-egy részfeladat teljesítése belátható időkereten belül valósul meg (így kevésbé fenyeget a doktorandusz kitartásának lankadása), illetve teljesítésével kialakul a doktoranduszban az ebből fakadó elégedettségérzés, mely segíti a következő részfeladat megkezdését. A megoldásfókuszú témavezető számára is támpontot jelentenek a részfeladatok és a hozzájuk kapcsolt határidők, mivel így könnyebb nyomon követni a doktorandusz tényleges haladását, illetve esetleges elakadását.

5. Összegzés

A tanulmány a megoldásfókuszú coaching elméleti és módszertani keretének felhasználásával kínál újszerű megközelítést a doktori iskolákban végzett témavezetői kísérés számára, amennyiben a megoldásfókuszú témavezetői kísérés középpontjába a doktoranduszok felelősségének tudatosítását, elkötelezettségének motiválását, elakadásainak megoldásfókuszú kezelését, illetve a doktoranduszok autonóm fejlődésének segítését állítja. A bemutatott, saját fejlesztésű megoldásfókuszú eszközök (PhD haladási napló és PhD-célfeladatok dokumentum) konkrét segítséget jelentenek a megoldásfókuszú témavezetői kísérés megvalósításához.

Irodalom

- Bergman, O., Boardman, R., Gwizdka, J., Jones, W. 2004. Personal Information Management. Personal information management. *CHI EA '04: Extended Abstracts on Human Factors in Computing Systems*. 1598–1599. <https://doi.org/10.1145/985921.986164>
- Dávid M., Gefferth É., Nagy T., Tamás M. 2014. *Mentorálás a tehetséggondozásban*. Budapest: Magyar Tehetségsegítő Szervezetek Szövetsége.
- ÉrtSz = Bárczy G., Országh L. (szerk.) *A magyar nyelv értelmező szótára*. Elérhető: <https://mek.oszk.hu/adatbazis/magyar-nyelv-ertelmezo-szotara/kereses.php?kereses=elakad> (letöltve: 2022. 06. 29.)
- Forray R. K., Juhász E. 2008. Az autonóm tanulás és az oktatás rendszere. *Új pedagógiai szemle 2008/3*. Elérhető: <https://folyoiratok.oh.gov.hu/uj-pedagogiai-szemle/az-autonom-tanulas-es-az-oktatas-rendszere> (letöltve: 2022. 06. 29.)
- Godat, D. 2015. *Megoldások nyomában. Hatékony vezetés megoldásfókusszal*. Budapest: SolutionSurfers Magyarország.
- Gyarmathy É. 2003. Tehetséges tanárok a tehetségekért. *Pedagógusképzés* 3–4. sz. 105–112.
- Josephs, R. 1996. *Időgazdálkodás vezetőknél. Több mint 500 ötlet a hatékony időbeosztáshoz*. Budapest: Bagolyvár Könyvkiadó.
- McGivney, V. 1990. *Education's for Other People: access to education for nonparticipant adults: a research report*. Leicester: National Institute of Adult and Continuing Education.
- Olesen, L. A., Vincze Zs. 2018. Erasmus+ Stratégiai Partnerség „Felnőttkori tanulási programok tervezése, nyomonkövetése és értékelése – Felnőttkori tanulás minőségének támogatása” (DEMAL). Bonn.
- Ollé J., Lévai D. 2013. *A XXI. század oktatástechnológiája I*. Eger: Eszterházy Károly Főiskola.
- Rogers, C. R., Freiberg, H. J. 2007. *A tanulás szabadsága*. Budapest: EDGE 2000 Kiadó.
- Szabo P., Meier D., Hankovszky K. 2010. *Rövid és tartós coaching. Megoldásközpontú beszélgetések*. Budapest: SolutionSurfers Magyarország.

Terminusjegyzék

- autonóm tanulás** (*autonomous learning*): „Autonóm tanulásnak tekintik azt a folyamatot, amikor a tanuló saját maga kezdeményezi a tanulást, és önálló, irányított tanulási programot valósít meg.” (Forray és Juhász 2008)
- elakadás** (*stuckness stage*): a témavezetői kíséréssel összefüggésben az elakadás jelenségét azon esetek gyűjtőfogalmaként használom, amelyek során a doktorandusz tudományos előrehaladása (például tanegységek vagy vizsgák teljesítése, beadandók vagy publikációk megírása, a fokozatszerzéshez szükséges cselekmények teljesítése stb.) valamely külső (például családi vagy egészségügyi probléma, időhiány, túlterheltség stb.) vagy személyes körülmény (például a motiváció elvesztése, kiégés stb.) hatására megtorpan (Seidl-Pécs jelen tanulmány).
- időgazdálkodás** (*time management*): egy adott feladat/célkitűzés elvégzéséhez rendelkezésre álló idő felhasználására vonatkozó döntések meghozatala, valamint a kapcsolódó elvégzendő teendők teljesítéséhez szükséges idő biztosítása.
- megoldásfókuszú eszköz a témavezetéshez** (*solution-focused tool for supervision*): a témavezetői kísérés során alkalmazott megoldásfókuszú eszközök a meglévő kompetenciákra, erősségekre építenek, és folyamatosan elismerik a haladás sikerességének jeleit, legyen szó akár elhangzott előadásokról, publikált tanulmányokról, vagy akár a téma szempontjából releváns szakirodalom feldolgozásáról. (Seidl-Pécs jelen tanulmány)
- megoldásfókuszú szemlélet a témavezetői munkában** (*solution-focused approach in supervision*): a meglévő kompetenciákra és erősségekre épít, valamint folyamatosan figyelemmel kíséri és elismeri a haladás jeleit (például publikációk). (Seidl-Pécs jelen tanulmány)
- megoldásfókuszú témavezetői kísérés** (*solution-focused supervision*): olyan témavezetői stílus, amely a doktoranduszok elkötelezettségét képes erősíteni a doktori képzés során. A megoldásfókuszú témavezető a doktoranduszt elismeri, fejlődését előmozdítja, felelősségét tudatosítja annak érdekében, hogy hatékonyan menedzselje a saját fokozatszerzésére irányuló törekvését. Ezzel egyidejűleg magas feladatorientáltságot, tiszta és határozott kereteket is mutat, hogy magas minőségi igényt érjen el. A megoldásfókuszú témavezető a doktoranduszra úgy tekint, mint aki szakértő a saját egyéni területén, és ennek megfelelően adja át neki a felelősséget. (Seidl-Pécs jelen tanulmány)
- önértékelés** (*self-assessment*): „A felnőttkori tanulás önértékelése folyamán a tanuló közvetlen információforrássá válik saját magáról. Az önértékelés értékes tanulási tevékenység lehet még akkor is, ha nincs erre vonatkozó megegyezés a tanár és a tanuló között, és visszajelzést adhat a tanuló számára magáról a tanulásról és az oktatási és szakmai elvárásokról.” (Olesen és Vincze 2018)
- önfejlesztés** (*self-improvement*): Az önfejlesztés a nem hivatalos keretek között történő tanulás és az önreflexió révén valósul meg. A doktoranduszok a saját időbe-

osztásukhoz igazodva, az önértékelésük során felismert tudásbeli hiányosságaik mentén önállóan haladnak, de lehetőségük van a hiányzó tudáselemek formális tanulási keretek közötti megszerzésére is.

PhD-célfeladatok (*PhD objectives*): A témavezetői kísérés egyik fontos eszköze, amely az 5-6-7-8. félévben esedékes, a doktori eljárás sikerességéhez elengedhetetlen kötelező feladatok tervezését összesíti egy dokumentumban. A dokumentum célfeladatai két nagyobb egységre bonthatók: az elsőben a fokozatszerzéshez szükséges követelmények szerepelnek nevesítve, míg a második egység a disszertáció megírásához szükséges konkrét részfeladatokat tartalmazza. A dokumentum önálló kitöltése hozzájárul a doktorandusz reális önértékeléséhez és időmenedzsmentjéhez, valamint a fokozatszerzéshez szükséges feladatok teljesíthető ütemtervének kidolgozásához. (Seidl-Péché jelen tanulmány)

PhD haladási napló (*PhD progress journal*): A témavezetői kísérés egyik fontos eszköze, amelynek szerepe egyrészt az elmúlt félév eredményeinek számbavétele, másrészt a soron következő félév feladatainak megtervezése. Kitöltését minden esetben a doktorandusz végzi, otthoni átgondolása módot ad az önreflexióra, és ezáltal az önértékelés fejlesztésének eszköze is. (Seidl-Péché jelen tanulmány)

személyes információkezelési stratégia (*Personal Information Management Strategy, PIM Strategy*): A személyes információkezelési stratégia az információk (például fájlok, e-mailek és könyvjelzők) kezelésének egyéni módja az egyén saját szerepeinek és feladatainak támogatása érdekében. (vö: Bergman et al. 2004)

személyes tanulási környezet (*Personal Learning Environment, PLE*): „A tanuló saját tanulási környezete egy dinamikus tevékenységrendszer. Ennek alapvetően három eleme van. Az első a társas kapcsolatrendszer vagy társas környezet, a második elem a kulturális környezet, a harmadik elem pedig a tárgyi környezet.” (Ollé és Lévai 2013: 18)

1. számú melléklet

PhD haladási napló 8 félévre

Név	Név
Témavezető	Név
A PhD-dolgozat címe/témája	Cím és/vagy a téma rövid kifejtése

Az 1. félév során elvégzett tevékenységek	20.. /20.. őszi/tavaszi félév
Kurzusok és a teljesítésükhöz kapcsolódó dolgozatok	
A konzultációk keretében érintett témák/területek	
A disszertáció témája szempontjából releváns, feldolgozott szakirodalom	
Egyéb feldolgozott szakirodalom	
A félév során elvégzett tudományos tevékenységek	
Kutatások	
Előadások	
Publikációk	
A disszertációhoz kapcsolódó egyéb tevékenység	
Tervek a következő félévre	
Kurzusok és a teljesítésükhöz kapcsolódó dolgozatok	
A disszertáció témája szempontjából releváns szakirodalom feldolgozása	
Kutatások	
Előadások	
Publikációk	
A disszertációhoz kapcsolódó egyéb tevékenység	

Itt következnek azonos struktúra szerint a további félévek.

2. számú melléklet

PhD-célfeladatok áttekintő tábla az 5-6-7-8. félévre

Név	Név
Témavezető	Név
A PhD-dolgozat címe	Cím

Követelmények a fokozatszerzéshez	Teljesítendő elvárások (a teljesítés legkésőbbi határidejének megadása)	Teljesítés időpontja
Komplex vizsga		
Recenzió		
Publikáció 1.		
Publikáció 2.		
Publikáció 3.		
Disszertáció munkahelyi vitára leadása		
Munkahelyi vita (házi védés)		
Disszertáció javítása/átdolgozása a munkahelyi vitát követően		
Disszertáció végső leadása		
Nyilvános védés		

A disszertáció megírásához szükséges részfeladatok	Időbeli ütemezés	Teljesítés
A dolgozat szerkezetének (tartalomjegyzék: oldalmenyiség, fejezetek) meghatározása		
Kutatási kérdések és hipotézisek véglegesítése		
Kutatás megtervezése, kutatási eszközök beszerzése		
Pilot kutatás megvalósítása		
Pilot kutatás kiértékelése, szükséges változtatások megtétele		
Szakirodalom áttekintése, feldolgozandó tételek kijelölése		
Szakirodalom feldolgozása		
Kutatás megvalósítása		
Kutatás kiértékelése, kutatási eredmények feldolgozása		
A dolgozat végső tartalmi összedolgozása		
A dolgozat formai áttekintése (irodalomjegyzék, sorszámozás, ábrák)		